

Джафарова А. С., Бакинський
державний університет

ОЦІНКА ПРИЧИННОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

В данній статтє автор обрацаєт вниманія на причинність как явление в философии и теории криминального права. Проблематика данной темы состоит в том, что правильная оценка причинности позволяет правильно квалифицировать преступление.

In the given article the author pays attention to causality as the phenomenon in philosophy and theories of the criminal right. The problematics of the given theme consists that the correct estimation of causality allows to qualify a crime correctly.

У сучасній філософії причинність – філософська категорія, що позначає генетичний зв'язок між станом різних видів і форм матерії в процесі її руху і розвитку [1]. Кожен об'єкт має основу в попередніх об'єктах і системах. Саме це вважається безпосередньою причиною, а породжені нею зміни – слідством.

Всі події, прояви, окремі процеси, тобто стани, що відбуваються в тій або іншій мірі, виникають з певних причин або зумовлюються ними. Подія (процес, прояв) вважається причиною іншої події (процесу, прояву) лише в наступних випадках:

1. Перша подія передує (випереджає) другу в часовому відношенні (просторі);

2. Перша подія є необхідною умовою, тобто священною умовою появи, зміни або розвитку другої події. Іншими словами, якщо перша подія породжує другу, вона перетворюється на причину появи другої події.

Причинно-наслідковий зв'язок є одним з видів універсального зв'язку. Причинна діяльність породжує іншу подію, змінює її і веде за собою, а поява нової події є слідством. Зв'язок між причиною і наслідком називається причинним або наслідково-причинним зв'язком [2]. За наявності певного взаємовпливу, наявність певних змін набуває неминучого характеру. Наприклад, при взаємодії водню з киснем у відповідному середовищі, виходить вода.

Якщо розглядається зв'язок між речами в реальності, подію, що пояснює іншу подію, може бути названо її причиною, а якщо в процесі пізнання передбачається зв'язок ідей, це може вважатися основою. Оскільки це абсолютно абстрактне визначення, тут не

виникає жодних проблем. При виникненні питання про те, якими правилами визначати зв'язок, між причиною і наслідком, обґрунтуванням і обґрунтовуванням, виникають серйозні проблеми. З різних можливих форм цього зв'язку виникають різноманітні концепції причинності.

Причина і наслідок об'єктивно існують. Саме тому, як вже наголошувалося, стосунки між ними називаються причинним (казуальним) або причинно-наслідковим зв'язком. З цієї точки зору, філософські категорії «причина» і «слідство» відображають причинно-наслідковий зв'язок [3].

Внаслідок того, що причинно-наслідкові зв'язки мають універсальне значення, вони виявляються у всіх формах матерії і об'єктивно безпосередньо присутні в самому цьому русі. Їх вивчення, включаючи безпосередньо і філософією, є одним з важливих завдань сучасної науки, у тому числі і наукознавства.

Як відомо з філософії, немає слідства без причини, тобто в кожній події або процесу є своєрідна причина. Або ж навпаки, кожна зміна на матеріальному світі або в свідомості породжує те або інше слідство. Проте з цього зовсім не виходить висновок, що певні події завжди виступають як причина, а інші – лише як слідство. Наприклад, накопичення вологи в дощових хмарах, будучи наслідком випару води з поверхні Землі, може стати причиною нової події – дощу.

Відповідно до одного з відомих постулатів матеріалістичної філософії, становлення уявлення про причинність сталося в процесі трудової діяльності людей як форма зв'язку між подіями і процесами. Вже доісторична людина розуміла, що одна подія (дія) зумовлює виникнення іншої певної події. Наприклад, в певних умовах, тертя дерев'яних паличок одна об одну призводить до спалаху, внаслідок чого виходить вогонь [4]. Практична діяльність переконала навіть первісних людей в тому, що за кожною конкретною подією передує її причина. Це довели і проведені в подальші століття різні філософські дослідження.

Взагалі, в історії філософії існували різні концептуальні течії, пов'язані з причинністю. Наприклад, англійський філософ Девід Юм писав, що дія в корені відрізняється від причини і слідує за нею: через це, його ніколи не відшукати в причині. Гегель же займав абсолютно протилежну позицію. На його думку, причина і наслідок ідентичні. А виходив він з того, що в дії немає нічого, крім того, чого немає в причині, і навпаки, в причині немає нічого, крім того, чого немає в дії [5].

Німецький філософ Ф. Ніцше взагалі заперечує існування причини. По його логіці, морфологічний початок ірраціональний (неосяжний) в корені і суперечить гармонії, що досягається за допомогою свідомості.

У правовій літературі наголошується, що розгляд соціального і кримінологічного детермінізму важливий в плані вивчення причин злочинності. Зараз в якості основи для правильного проведення аналізів в кримінології вважається за необхідне розгляд наступних питань:

1. про місце детермінації в системі загальних зв'язків;
2. про взаємовідношення причинності і взаємодії;
3. про поняття, види і особливості соціальної детермінації [6].

Детермінізм кримінології являє собою особливий вигляд соціального детермінізму. Тому детермінізм кримінології можна розглянути в рамках загальної системи – детермінізму природних і суспільних подій. У свою чергу, цей детермінізм є одним з різновидів універсального взаємозв'язку подій. А причинний зв'язок, по словах В. І. Леніна «... являється маленькою частицею общевселенной связи...», стороною, аспектом взаємозалежності подій [7].

Як динамічний аспект взаємозалежності подій виступає їх взаємна дія, яка складається з передачі (переходу) енергії, предметів, інформації з однієї системи в іншу [8]. Будь-яка система взаємозв'язків діє взаємопов'язано з іншими системами.

Відповідно до іншого вигляду детермінізму – емпіричного детермінізму, у всіх предметів і подій є своєрідні причини виникнення. До таких причин відносять наступне:

- а) причина не може знаходитися поза практикою і влаштувалось безпосередньо в самій природі;
- б) надприродна сила не існує;
- в) випадок, випадковість, диво, не підпорядкована воля заперечуються;
- г) визнається об'єктивна необхідність причинно-наслідкового зв'язку.

Технологічний детермінізм заперечує самостійну діяльність людей і підтверджує, що вся людська діяльність регулюється відомими внутрішніми причинами. Не може бути і мови про який-небудь не підпорядкований або вільний початок.

Разом з вищезгаданими, в сучасній науці наголошується наявність соціального, історичного, географічного і біологічного детермінізму.

Таким чином, детермінізм проявляється як загальний, закономірний зв'язок всіх подій, як вчення про причинну залежність. Послідовний детермінізм охоплює об'єктивний характер причинності.

Розгляд характерних особливостей причинності у філософії показує, що першим важливим моментом причинності є досягнення генетичної межі за допомогою руху.

Другим моментом вважається, як правило, тимчасова послідовність причини і наслідку. У зв'язку з цим вже було відмічено, що причина, як правило, завжди передує слідству, тобто постійно її випереджає. Тимчасова пауза між причиною і наслідком хоч і може бути мізерною, але вона існує завжди.

Третій момент причинності, це асиметрія взаємозв'язку причини і наслідку. Це витікає безпосередньо з тимчасової послідовності причини і наслідку. Так, наслідок певної причини не може бути причиною тієї самої причини.

Нарешті, четвертий момент причинності не характеризується співвідношенням слідства до його причин. Як відомо, метафізико-матеріалісти найчастіше висували гіпотезу про необхідність забезпечення захисту повної структури причини і наслідку, оскільки слідство не може бути ширшим за причину за своїм змістом.

У кримінальному праві причинність виявляється в вирішенні питання наявності або відсутності прямого причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням і виниклими небезпечними соціальними наслідками. Через це, причинність є в правовій науці однією з необхідних умов кримінальної відповідальності.

Як і у філософії, в теорії кримінального права в наукових обговореннях з питання причинності, а також в дослідженнях, що проводяться, і дискусіях, що продовжуються, постійно зустрічаємося з матеріалістичними і ідеалістичними поглядами.

У правовій літературі наголошується, що у зв'язку із становленням і розвитком буржуазної науки кримінального права, вивчення і дослідження причинного зв'язку перетворилося самостійно виокремлене питання. Правові вчення Середніх століть не з'ясували наявність чи відсутність причинного зв'язку в обґрунтуванні відповідальності у вбивстві людини і нанесенні тілесних ушкоджень, тобто не досліджували подію причинного зв'язку. У ідеальних проти життя і здоров'я злочинах зверталася увага на особливості предмету нанесення каліцтв, стан організму потерпі-

лого, та терміни між нанесенням каліцтва і настанням смерті та ін. Питання матеріального права не були однозначно ізольовані від питань процесуального права. Починаючи з ХІХ століття буржуазні криміналісти особливо різко виступали проти середньовічного вчення про казуальне вирішення відповідальності проти життя і здоров'я. Вони обґрунтовували виникнення потреби в розробці в кримінальному законодавстві поняття «причинного зв'язку» [9].

Згідно припущенню групи учених сучасного періоду, прояснення того, що певна дія (бездіяльність) людини є необхідною умовою для об'єктивного слідства, є важливим завданням. Наприклад, такою дорогою сформувався теорія еквівалентності. Між вище відміченим філософським поняттям причинності і наступним його правовим поняттям не робилося істотних відмінностей. На думку іншої групи криміналістів, кримінально-правове поняття причинності повинне мати філософську підставу. Вони вважали за необхідне створення особливого кримінально-правового поняття що володіє філософськими основами, придатної для обґрунтування кримінальної відповідальності причинності.

Необхідність формування кримінально-правового поняття причинності пояснювалося також за допомогою використання тих понять, що знаходили в законі особливе правове значення.

В даний момент в вирішенні ситуації, пов'язаної з причинністю керуються вказівками закону. Як відомо, згідно загальноприйнятому правилу в сучасному кримінальному праві, питання про наявність або відсутність причинного зв'язку між тим, що виникло через діяльність (бездіяльність) особи та шкідливим наслідком, що виник, у всіх без виключення випадках, що характеризують об'єктивну сторону в злочинах з матеріальним складом, а також у випадках, коли їх характер, міра набуває значення при індивідуалізації покарання у складі статті законодавець застосовує причинний зв'язок.

Література:

1. Кунецов И. Ф. Категория причинности. – М., 2003. – С. 67.
2. Рцстямов Ж. И.. Фялсяфянин ясаслары. – Бакы: «Елм», 2004. – С. 55.
3. Фялсяфя Енсіклопедик лцьяти. – Бакы: «Азярбайтан Енсіклопедийасы» Бирлийи, 1997. – С. 367.
4. Налетов И. З. Причинность и теория познания. – М., 1975. – С. 43.
5. Гегель. Энциклопедия философских наук. – Т., Ы. М., 1974. – С. 336.

6. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации. – МГУ, 1984. – С. 7.
7. Ленин В. И. Полн. собр. соч., Т. 29, с. 144.
8. Иванова К. И. Принцип причинности в системе принципов научного познания. – Ташкент, 1974. – С. 33.
9. Сямяндяров Ф. Ж. Ёинайят шўдугу. Ёмуми шисся. Дярслик. – Баќы: «Диэста», 2007. – С. 174-175.

Стратонов В. М., ХДУ

РОЗВИТОК ОКРЕМОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В работе указаны основные направления развития познавательной деятельности и процесса доказывания в уголовном судопроизводстве.

It was explained the directions of research activity development and provement in crime judgment in the article.

Розвиток будь-якої теорії (зокрема і криміналістичної) пов'язаний з фактором конструктивного характеру, яким є, безумовно, конституційне закріплення нової моделі суспільно-політичного розвитку, що започаткувало якісно новий етап у формуванні національної правової системи України в єдності її важливих складників – правової ідеології, юридичної практики, правової політики, системи права та законодавства тощо [1, с. 3-5].

Однак реалізація потенціалу конституційних зрушень ускладнюється значним відставанням юридичної науки і законотворчості від сучасних потреб суспільства і держави. Як вже зазначалось, сьогодні практично не враховуються нові напрацювання молодих науковців, які мають дещо нетрадиційні підходи до досліджуваних проблем. Перша спроба підвищення їх ефективності – це прийняття Концепції розвитку вітчизняної юридичної науки і освіти, яка була підготовлена у 1994 році та яка досі залишається декларацією, зокрема потрібні подальші зусилля щодо реалізації положення про необхідність визначення методології наукових досліджень, забезпечення розробки фундаментальних наукових ідей, усунення проявів догматизму і коментування [2, с. 11-18].

Однією з причин подібного становища є досить стійка традиція явно зневажливого ставлення до методологічних проблем, яка склалася в юридичній науці ще за радянських часів і мала наслідком суперечливі та розмиті трактування самого поняття